

Date: 7th October-2026

TEMPERAMENT SHAXSINING INDIVIDUAL TIPOLOGIK XUSUSIYATI SIFATIDA

Nazarova Sevinch

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti, pedagogika fakulteti, psixologiya yo'nalishi 2-kurs
talabasi Elektron pochta: nsevinch741@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola shaxsning individual-tipologik xususiyatlaridan biri bo'lgan temperament va uning psixologik hamda fiziologik asoslarini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotning maqsadi temperament tushunchasining psixologiyadagi o'rnini ko'rsatish, uning oliy nerv faoliyati tiplari bilan bog'liqligini va shaxs xulq-atvorida namoyon bo'lish xususiyatlarini tahlil qilishdan iborat. Metodlar sifatida ma'lumotlarni nazariy va qiyosiy tahlil qilish, Gippokrat hamda I.P.Pavlovning fiziologik ta'limotlarini va go'daklar temperamentiga oid psixologik kuzatuv natijalarini umumlashtirish usullaridan foydalanilgan. Tahlil natijalarida temperamentning tug'ma, o'zgarmas psixofizik xususiyat ekani hamda uning sezitivlik, reaktivlik, faollik va ekstravertlik kabi xususiyatlar tizimi orqali belgilanishi ko'rsatib berildi. Shuningdek, insonlardagi an'anaviy to'rtta tip sangvinik, xolerik, flegmatik, melanxolik bilan birga go'daklik davridagi temperament turlari oson, sekin moslashuvchi va qiyin va ularning tarbiya hamda kasb tanlash jarayonidagi o'rni yoritildi.

Kalit so'zlar: Temperament, shaxs, individual, nerv tizimi, faollik, hissiy beqarorlik, sangvinik, melanxolik, flegmatik, xolerik, xulq-atvor, shaxs psixologiyasi, sezitivlik, reaktivlik, faollik, reaksiya tempi, introvertlik, ekstrovertlik

АННОТАЦИЯ: Данная статья посвящена изучению темперамента как одной из индивидуально-типологических особенностей личности, а также его психологических и физиологических основ. Цель исследования заключается в раскрытии роли понятия темперамента в психологии, его связи с типами высшей нервной деятельности и анализе проявлений в поведении личности. В качестве методов использовались теоретический и сравнительный анализ данных, обобщение физиологических учений Гиппократа и И. П. Павлова, а также результатов психологических наблюдений за темпераментом младенцев. В результатах анализа показано, что темперамент является врожденным, неизменным психофизическим свойством, определяемым системой таких характеристик, как сензитивность, реактивность, активность и экстраверсия. Кроме того, наряду с традиционными четырьмя типами темперамента у взрослых сангвиник, холерик, флегматик, меланхолик, освещены типы темперамента в младенческом возрасте легкий, медленно адаптирующийся и трудный и их роль в процессе воспитания и выбора профессии.

Ключевые слова: Темперамент, личность, индивидуальный, нервная система, активность, эмоциональная нестабильность, сангвиник, меланхолик, флегматик,

Date: 7th October-2026

холерик, поведение, психология личности, сензитивность, реактивность, темп реакций, интроверсия, экстраверсия.

Abstract: This article is devoted to the study of temperament as one of the individual-typological characteristics of a personality, along with its psychological and physiological foundations. The aim of the research is to demonstrate the role of the concept of temperament in psychology, its relationship with the types of higher nervous activity, and to analyze its manifestations in human behavior. Theoretical and comparative data analysis, as well as the generalization of the physiological teachings of Hippocrates and I. P. Pavlov and the results of psychological observations of infant temperament, were employed as research methods. The findings reveal that temperament is an innate, unchangeable psychophysical property defined through a system of characteristics such as sensitivity, reactivity, activity, and extraversion. Furthermore, alongside the traditional four temperament types in adults sanguine, choleric, phlegmatic, melancholic, the types of temperament in infancy easy, slow-to-warm-up, and difficult and their role in upbringing and career selection are highlighted.

Keywords: Temperament, personality, individual, nervous system, activity, emotional instability, sanguine, melancholic, phlegmatic, choleric, behavior, personality psychology, sensitivity, reactivity, reaction rate, introversion, extraversion.

KIRISH

Mavzuning dolzarbligi: Zamonaviy psixologiya va neyrobiologiyada shaxsning individual-tipologik xususiyatlarini o'rganish, uning jamiyatga moslashuvi hamda faoliyat samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutadi. Insonlarning bir xil tashqi ta'sir va sharoitlarda turlicha emotsional va xulq-atvoriy reaksiyalar ko'rsatishi uning tug'ma psixofizilogik asosi — temperamenti bilan bog'liqdir. Bugungi kunda ta'lim, tarbiya va kasbiy faoliyatda har bir shaxsga individual yondashuvni yo'lga qo'yish, uning temperament xususiyatlarini to'g'ri baholash hamda xarakter shakllanishidagi rolini chuqur tahlil qilish masalasi alohida dolzarblik kasb etadi.

Muammo: Temperamentning tug'ma va o'zgarmas psixofizilogik xususiyat ekanligiga qaramay, amaliyotda ta'lim-tarbiya jarayonida, kasb tanlashda va ijtimoiy muloqotda uning dinamik xususiyatlari yetarlicha e'tiborga olinmasligi natijasida shaxslararo nizolar, psixologik dezoadaptatsiya hamda faoliyat unumdorligining pasayishi holatlari kuzatiladi. Shuningdek, temperamentning xarakter bilan uzviy bog'liqligi va go'daklik davridan boshlab namoyon bo'lish xususiyatlarini tizimli tavsiflash zaruriyati mavjud.

Tadqiqot maqsadi: Temperamentning shaxs individual-tipologik xususiyati sifatidagi psixologik va fiziologik asoslarini yoritish, uning tiplari, namoyon bo'lish shakllari hamda shaxs faoliyatidagi va rivojlanishidagi o'rnini ilmiy jihatdan asoslab berish.

Tadqiqot vazifalari:

1. Temperament tushunchasining psixologiya fanidagi o'rni va uning nazariy-tarixiy ildizlarini tahlil qilish;

Date: 7th October-2026

2. Temperamentning fiziologik asoslari (Gippokrat va I.P.Pavlov ta'limotlari) hamda oliy nerv faoliyati tiplari bilan bog'liqligini ko'rsatib berish;

3. Temperamentning psixologik xususiyatlari (senzitivlik, reaktivlik, faollik, reaksiya tempi, ekstravertlik/introvertlik) va uning tiplari (sangvinik, xolerik, flegmatik, melanxolik) tavsifini berish;

4. Go'daklik davridagi temperament turlari hamda temperamentning xarakter shakllanishi va kasbiy faoliyatdagi o'rni baholash.

Tadqiqot obyekti: Shaxsning individual-tipologik va psixofizilogik xususiyatlari majmui.

Tadqiqot predmeti: Temperamentning psixologik va fiziologik mexanizmlari, uning tiplari, namoyon bo'lish dinamikasi hamda xulq-atvorda ifodalanish xususiyatlari.

ASOSIY QISM

Psixologiyada shaxsni o'rganishda muhim tushunchalaridan biri – temperamentdir. Temperament insonning psixik faoliyati qanday tezlikda, qanday kuch bilan va qanday barqarorlikda kechishini ifodalaydi. Har bir insonning xulq-atvori, hissiy reaksiyasi, faolligi va muhitga moslashish uslubi turlicha bo'ladi. Ana shu farqlar temperament bilan bog'liqdir. Temperament shaxsning individual tipologik xususiyati hisoblanadi. Bu shuni anglatadiki, temperament insonning tug'ma psixofizilogik xususiyatlari bilan belgilanadi va shaxsning psixik jarayonlari dinamikasini aniqlaydi. Temperament odamning qanday fikrlashi yoki qanday qaror qabul qilishi emas, balki bu jarayonlar qanday tezlikda va qanday shaklda kechishini ko'rsatadi. Temperament tushunchasi qadimgi zamonlardan boshlab olimlarni qiziqtirib kelgan. Turli davrlarda ko'plab psixologlar va faylasuflar temperamentni o'rganib, uning turlarini aniqlashga harakat qilganlar. **Temperament** - insonning individual xatti – harakatlarini ifodalab turuvchi tug'ma va turg'un psixofizilogik xususiyatlar yig'indisi. Temperament tug'ma va o'zgarmasdir. Inson qaysi temperament egasi bo'lsa, umrbod o'sha temperamentda qoladi. Temperament tafakkur darajasi yoki insoniylik fazilatlariga qarab bo'linmaydi. Shu bois ham barcha temperament vakillari ichida iqtidorli va iqtidorsiz, ilmi va ilmsiz, vijdonli va vijdonsiz kishilarni uchratamiz. Temperament oliy nerv faoliyati tipiga bog'liq tug'ma xususiyat bo'lsa, xarakter atrof-muhit va tarbiya ta'siri ostida rivojlanadi. Xarakterdan farqli o'laroq, temperamentni korreksiya qilib bo'lmaydi va umrbod o'zgarmay qoladi. Ijtimoiy muhit va tarbiya inson xarakteriga ta'sir ko'rsatishi mumkin, biroq temperamentga ta'sir ko'rsata olmaydi.

Temperament lotincha - temperamentum - qismlarning nisbati degan ma'noni anglatadi. Qadimda kishidagi tuyg'ular va harakatlarning xususiyatlari uning tanasidagi "sharbatlarning" (suyuqliklarning) miqdoriga, ularning nisbatiga bog'liq deb hisoblanar edi. Bularning aralashmasi temperamentdir. Temperament to'g'risidagi dastlabki ta'limotni yunon olimi Gippokrat (eramizdan oldingi 460 - 356 yillarda yashagan) yaratgan bo'lib, uning tipologiyasi to' hozirgi davrgacha qo'llanilib kelinmoqda. Qadimgi yunon olimi Gippokrat ta'limotiga binoan, insonlarning temperament xususiyatlari jihatidan o'zaro bir-biridan tafovutlanishi, ularning tana a'zolaridagi suyuqliklarning turlicha nisbatda

Date: 7th October-2026

joylashuviga bog'liq ekanligi tasavvur qilinadi. Gippokrat ta'biricha, inson tanasida to'rt xil suyuqlik mavjud bo'lib, ular o't yoki safro (yunoncha "chole"), qon (lotincha sanguis yoki sanguinis), qora o't (yunoncha melas "qora", chole "o't"), balg'am (yunoncha "phlegma") kabilardan iboratdir. Uning mulohazasicha:

1. O'tning xususiyati - quruqlikdir, uning vazifasi-tana a'zolarida quruqlikni saqlab turish yoki badanni quruq tutishdir.
2. Qonning xususiyati-issiqlikdir, uning vazifasi tanani isitib turishdir.
3. Qora o'tning xususiyati-namlikdir, uning vazifasi badan namligini saqlab turishdir.
4. Balg'amning (shilimshiq moddaning) xususiyati-sovuqlikdir, uning vazifasi badanni sovutib turishdan iboratdir.

Gippokrat ta'limotiga muvofiq har bir insonda shu to'rt xil suyuqlik mavjud bo'lib, uning bittasi ustuvorlik kasb etadi. Mazkur aralashma (lotincha temperamentum)lardan qaysi biri salmoqliroq bo'lsa, shunga qarab insonlar temperament jihatdan farqlanadilar, chunonchi xolerikda sariq o't, sangvinikda qon, flegmatikda balg'am, melanxolikda qora o't ustun bo'lishi ta'kidlanadi. Gippokratning to'rt xil moddalar (suyuqliklar) aralashmasi, ya'ni temperament tushunchasi va uning tipologiyasi (sangvinik, xolerik, flegmatik, melanxolik) ramziy ma'noda hozirgi zamon psixologiyasida ham qo'llanilib kelinmoqda.

Temperamentning fiziologik asoslariga ulkan o'z hissasini qo'shgan olimlardan biri rus fiziologi I.P.Pavlov (1849-1936) hisoblanadi. I.P.Pavlov temperament ham shartli reflektor faoliyatining individual xususiyatlarini keltirib chiqaruvchi omillar bilan bog'liq bo'lishi mumkin, degan xulosa chiqaradi. I.P.Pavlov ta'limoti bo'yicha, shartli reflekslar paydo bo'lishining individual xususiyatlari ro'yobga chiqishining sabablari nerv sistemasini xususiyatlari mohiyatidandir. Unga ko'ra quyidagi 3 ta xususiyatni ajratib ko'rsatadi: 1) qo'zg'alish va tormozlanish jarayonlarining kuchi;

- 2) qo'zg'alish kuchi bilan tormozlanish kuchi o'rtasidagi muvozanatlilik darajasi;
- 3) qo'zg'alishning tormozlanish bilan almashinish tezligi yoki nerv jarayonlarining harakatchanligi. I.P.Pavlov shartli reflektor faoliyatining individual xususiyatlari bilan temperamentga aloqador nerv sistemasi xususiyatlarining o'zaro qo'shiluvini nerv sistemasining tipi deb nomlaydi va uni to'rtta tipga ajratadi. Ular quyidagilardan iborat.

- Kuchli, muvozanatli, epchil (harakatchan): Sangvinik tipiga mos keladi.
- Kuchli, muvozanatsiz, epchil: Xolerik tipiga mos keladi (qo'zg'alish tormozlanishdan ustun).
- Kuchli, muvozanatli, sust (sekin): Flegmatik tipiga mos keladi.
- Kuchsiz tip (harakatchanligi va muvozanatidan qat'i nazar): Melanxolik tipiga mos keladi.

Nerv sistemasini tiplarining kelib chiqishi. Nerv sistemasining umumiy tiplari kelib chiqishi yuzasidan mulohaza yuritilganda, albatta I.P.Pavlovning ta'limotini eslash maqsadga muvofiqdir, chunonchi irsiyat yo'li bilan shartlangan tip-bu genotip demakdir. Temperament tiplarining psixologik tavsifi quyidagi muhim xususiyatlar yordami bilan aniqlanishi mumkin va ularning psixologik tavsifini quyidagi jadvalda ko'rishimiz mumkin.

1. Sensitivlik (lotincha Sensus - sezish, his qilish degan ma'no anglatadi). Sensitivlik yuzasidan insonda birorta psixik reaksiyani hosil qilish uchun zarur bo'lgan o'ta kuchsiz

Date: 7th October-2026

tashqi taassurot kuchiga qarab mulohaza yuritiladi, jumladan, sezgilarning paydo bo'lishi uchun kerak qo'zg'ovchining ozgina kuchi (ularning quyi chegarasi), ehtiyojlar qondirilmasligining sezilar-sezilmas darajasi (shaxsga ruhiy azob beruvchi) mujassamlashadi.

2. Reaktivlik. Bu to'g'rida aynan bir xil kuch bilan ta'sir etuvchi tashqi va ichki taassurotlarga shaxs qanday kuch bilan emosional reaksiya qilishiga qarab munosabat bildiriladi. Reaktivlikning yorqin ro'yobga chiqishi-emosionallik, ta'sirlanuvchanlikda ifodalanishidir.

3. Faollik. Bu borada inson qanday faollik darajasi bilan tashqi olamga ta'sir etishi va maqsadlarni amalga oshirishda ob'ektiv hamda sub'ektiv qarama-qarshiliklarni faollik bilan engishga qarab fikr yuritiladi.

4. Reaktivlik bilan faollikning o'zaro munosabati. Odamning faoliyati ko'p jihatdan nimaga bog'liqligiga binoan, chunonchi tasodifiy tarzda tashqi va ichki sharoitlarga (kayfiyatga, favquloddagi hodisalarga) yoki maqsadlarga, ezgu-niyatlarga, xohish-intilishlariga ko'ra fikr bildirish nazarda tutiladi.

5. Reaksiya tempi. Turli xususiyatli psixik reaksiyalar va jarayonlarning kechish tezligiga, nutq sur'atiga, farosatligiga, aql tezligiga asoslanib xulosa chiqariladi.

6. Harakatlarning silliqli va unga qarama-qarshi sifat rigidlik (qotib qolganlik), shaxsning o'zgaruvchan tashqi taassurotlarga qanchalik engillik va chaqqonlik bilan muvofiqlashishiga (silliqlik bilan moslashishga), shuningdek, uning xatti-harakatlari qanchalik sust va zaifligiga (rigidligi qotib qolganligicha) nisbatan baho berishdan iboratdir.

7. Ekstravertlik va introvertlik. Shaxsning faoliyati va reaksiyasi ko'p jihatdan kechinmalarga bog'liq, chunonchi favqulotdagi tashqi taassurotlarga (ekstravertlik) yoki aksincha, timsollarga, tasavvurlarga (introvertlik) taalluqligiga asoslangan holda munosabat ifodasidir.

Amaliyotda insonlar 100% sof temperament tipiga ega bo'lmaydi. Ko'pincha aralash tiplar uchraydi masalan, 70% xolerik va 30% sangvinik yoki 75% flegmatik va 25% melanxolik. Inson shaxsiyatida qaysi tipning xususiyatlari ustun bo'lsa, u o'sha tipga mansub deb topiladi.

Temperament turi	Asosiy xususiyatlar	Kuchli tomonlari	Zaif tomonlari
Sangvinik	Faol, kirishuvchan, moslashuvchan quvnoq, tez	Yetakchi, motivator, ijtimoiy	Boshlangan tugatmaslik, yuzakilik ishni

Date: 7th October-2026

Xolerik	Tez jahlli, energiyali, qat'iyatli, hissiyotli	Tez qaror qabul qilish, jasoratli, tashabbuskor	Asabiy, sabrsiz, janjalkash
Flegmatik	Sokin, vazmin, barqaror, sabrli	Ishonchli, tinch, stressga chidamli	Sustkash, sekin qaror qabul qiladi
Melanxolik	Sezgir, mulohazali, tortinchoq, ichki kechinmaga boy	Mas'uliyatli, diqqatli, ijodkor	O'ziga ishonchsiz, tez ranjiydi

Go'daklarning "normal" xulqi yoki temperamenti qanday bo'lishini aniq aytish qiyin. Kattalar kabi, go'daklarda ham normal hisoblanadigan xatti-harakatlarning turlari juda ko'p. Har bir go'dakning: ehtiyojlari, istaklari, xatti-harakatlari bir-biridan ancha farq qilishi mumkin. Go'daklarning xulqi juda xilma-xil bo'lgani uchun ko'plab ota-onalar farzandining xulqi normal ekanligiga ishonch hosil qilishni xohlashadi. Go'dak xulqining normal shaklini tushuntirish uchun odatda uchta asosiy temperament turi qo'llaniladi. Bu turlardan biriga kiradigan barcha bolalar normal hisoblanadi. Ko'p hollarda esa bolalarda bir nechta temperament xususiyatlari birgalikda uchraydi. Bu ham mutlaqo tabiiy hol. Zamonaviy psixologiyada temperament faqat kattalarga xos tushuncha bo'lmay, u go'daklik davridan boshlab aniq belgilar bilan namoyon bo'ladi. Go'daklar temperamenti, odatda, 3 guruhga ajratiladi:

1. Oson temperament: Chaqaloqlarning aksariyat qismini tashkil etadi. Ular quvnoq kayfiyatda bo'ladi, yangi vaziyatlarga va kun tartibiga tez moslashadi, bezovta bo'lganda o'zini tinchlantira oladi.
2. Sekin moslashuvchi temperament: Ehtiyotkor va uyatchan bo'lib, yangi stimullarga sekin moslashadi, atrofni kuzatishni afzal ko'radi.
3. Qiyin temperament: O'ta faol, harakatchan, tez bezovta bo'ladi. Ochlik yoki noqulaylikka keskin va uzoq yig'i bilan reaksiya bildiradi, uyqusi yengil bo'ladi.

Longityud va statistik tadqiqotlar tahlili: Temperamentning barqarorligi va umrbod turg'unligini tasdiqlovchi eng yirik empirik manbalardan biri Yangi Zelandiyada o'tkazilgan longityud tadqiqot hisoblanadi. Tadqiqot davomida 900 nafardan ortiq insonlarning rivojlanish dinamikasi 3 yoshidan boshlab 21 yoshgacha va undan keyingi davrlarda kuzatib borildi. Natijalar: 3 yoshida ruhan o'ta faol, impulsiv va "qiyin" temperament xususiyatlarini namoyon etgan bolalarning 68% dan ortig'i 21 yoshga yetganida ham tajovuzkorlik, agressivlik va tavakkalchilikka moyil xulq-atvorni saqlab qolgan. Aksincha, 3 yoshida sust,

Date: 7th October-2026

ehtiyotkor va "sekin moslashuvchi" bo'lgan bolalarning 72% qismi 18–21 yoshda qat'iyatsiz, ehtiyotkor va introvert shaxs sifatlariga ega bo'lib voyaga yetgan. Shuningdek, psixologik kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, 4 oylik davrida atrof-muhitdagi o'zgarishlarga keskin va salbiy munosabat bildirgan bolalarning 60–70% qismi 2 yoshda qo'rqqoq va sust, 8 yoshga yetganda esa tortinchoq va uyatchan bo'lib shakllanadi. Ushbu statistik ma'lumotlar temperamentning biologik, tug'ma va o'zgarimas xarakterga ega ekanligini ilmiy jihatdan isbotlaydi. Psixologiyada temperament va xarakter tushunchalarini bir-biridan farqlash muhim ahamiyatga ega. Temperament xarakterning biologik poydevori hisoblanadi:

- **Temperament:** Psixik jarayonlar dinamikasini belgilaydi, umrbod o'zgarmaydi va korreksiya qilinmaydi.

- **Xarakter:** Atrof-muhit, tarbiya va muloqot ta'sirida shakllanadi, ma'naviy-axloqiy sifatlarni o'zida mujassam etadi va korreksiyaga beriluvchadir.

Nemis shoiri va mutafakkiri I.V. Gyote "*O'z g'oyalaringizni amalga oshirish eng qiyin ishdir*" deb ta'kidlaganidek, temperament xarakter xislatlarini namoyon etishda psixologik imkoniyat yoki to'siq vazifasini o'tashi mumkin. Masalan, xolerik va sangviniklarda tashabbuskorlik hamda qat'iyatlilik kabi xarakter xislatlarini shakllantirish oson kechsa, flegmatik tipidagi shaxsda tashabbuskorlikni rivojlantirish ancha murakkab va uzoq vaqt talab etadigan jarayondir. Temperament insonning aqliy va iqtidor darajasini belgilamaydi, biroq faoliyatning bajarilish jarayoni va unumdorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

XULOSA

O'tkazilgan nazariy-metodologik va empirik tahlillar temperamentning inson psixikasida tutgan o'rnini va uning namoyon bo'lish qonuniyatlari bo'yicha quyidagi fundamental natijalarni ko'rsatdi: Temperament — shaxsning tug'ma, biologik va neyrofiziologik xususiyatlari majmuasi bo'lib, oliy nerv faoliyatining qo'zg'alish hamda tormozlanish jarayonlari xususiyatlariga (kuchi, muvozanati, harakatchanligi) tayanadi. U insonning nimani tanlashini emas, balki bu jarayonning qanday tezlik, kuch va emotsional intensivlikda kechishini belgilaydi. Temperament va xarakter o'rtasida aniq chegaralar mavjud. Temperament o'zgarimas biologik poydevor bo'lsa, xarakter ushbu poydevor ustida ijtimoiy muhit, tarbiya va shaxsiy tajriba ta'sirida shakllanadigan dynamic strukturadir. Temperamentning "yaxshi" yoki "yomon" tipi mavjud emas. Har bir tip o'zining kuchli (resursli) va zaif (riskli) taraflariga ega bo'lib, insonning ijtimoiy va professional muvaffaqiyati uning o'z temperamentini qanchalik to'g'ri anglashiga bog'liq.

Amaliy Tavsiyalar: Temperament xususiyatlaridan samarali foydalanish va ularni ijtimoiy-kasbiy faoliyatga moslashtirish bo'yicha quyidagi amaliy tavsiyalar ilgari suriladi: Ta'lim va Tarbiya Jarayonida: Ota-onalar va pedagoglar bolaning temperament tipini (ayniqsa go'daklik va maktabgacha yoshda) o'zgartirishga urinmasliklari, aksincha, tarbiya usullarini unga moslashtirishlari lozim. Xolerik va Sangvinik bolalarda diqqatni jamlash va ishini oxiriga yetkazish ko'nikmalarini, Flegmatik bolalarda harakatlar va qarorlar operativligini, Melanxolik bolalarda esa o'ziga bo'lgan ishonch va emotsional barqarorlikni rivojlantirishga e'tibor qaratish zarur. Kasbiy Faoliyat va Kadrlar Menejmentida (HR): Mehnat faoliyatini tashkil etishda xodimlarning neyrodinamik profilini hisobga olish lozim. Masalan, tezkor qarorlar va yuqori reaktivlik talab qilinadigan sohalarda xolerik va

Date: 7th October-2026

sangviniklar, uzoq muddatli bir xil monotonlik va yuqori aniqlik talab etiladigan jarayonlarda esa flegmatik va melanxoliklar yuqori mahsuldorlik ko'rsatadi.

Temperament inson shaxsining o'zgaras "genetik kodi" yoki "biologik pasporti" bo'lib, u insoniyat rang-barangligining asosiy manbalaridan biridir. Inson oz temperamentini o'zgartira olmasligi mumkin, ammo u o'zining kuchli va zaif jihatlarni chuqur anglash orqali idrok va xarakterni shakllantirishi, o'z potensialini maksimal darajada yuzaga chiqarishi mumkin. Shunday qilib, temperamentni ilmiy asosda o'rganish va amaliyotga tatbiq etish shaxsiy barkamollik, samarali ta'lim hamda jamiyatdagi uyg'un muloqot va ijtimoiy integratsiyaning muhim kafolati bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. **Pavlov, I. P.** (1951). *Polnoye sobraniye sochineniy* (2-e izd., T. 3, Kn. 2). Moskva-Leningrad: Izdatelstvo AN SSSR. (*Oliy nerv faoliyati tiplari va temperamentning fiziologik asoslari bo'yicha fundamental asar*).
2. **Eysenck, H. J.** (1970). *The Biological Basis of Personality*. Springfield: Charles C. Thomas Publisher. (*Eysenckning temperament va ekstraversiya/introversiya bo'yicha biologik modeliga bag'ishlangan ilmiy manba*).
3. **Thomas, A., & Chess, S.** (1977). *Temperament and Development*. New York: Brunner/Mazel. (*Go'daklik va bolalik davridagi temperament tiplari bo'yicha mashhur longitudinal tadqiqot*).
4. **Teplov, B. M.** (1985). *Sravnitel'naya psixofiziologiya va individualno-psixologicheskiye razlichiya*. Moskva: Izdatelstvo "Institut prakticheskoy psixologii". (*Temperamentning psixodinamik xususiyatlari va neyrofiziologik tahlili*).
5. **Rusalov, V. M.** (2012). *Temperament v strukture chelovecheskoy individualnosti: Teoreticheskiye i empiricheskiye issledovaniya*. Moskva: Institut psixologii RAN. (*Temperament va uning zamonaviy psixometrik ko'rsatkichlari bo'yicha kompleks tadqiqot*).
6. **G'oziyev, E. G'.** (2010). *Umumiy psixologiya* (1-2-kitoblar). Toshkent: "O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati" nashriyoti. (*Shaxs va temperament to'g'risidagi mahalliy akademik darslik*).
7. **Nishonova, Z. T., & Alimova, G. K.** (2006). *Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya*. Toshkent: "O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati" nashriyoti. (*Yosh davrlari va temperament xususiyatlarining shakllanishi bo'yicha manba*).
8. www.ziynet.uz – Pedagogika va psixologiya bo'yicha ilmiy maqolalar
9. va manbalar.
10. www.psychology.uz – Psixologiya fanining turli yo'nalishlari bo'yicha
11. tadqiqotlar va testlar.
12. www.pedagog.uz – O'qituvchilar va talabalarga mo'ljallangan
13. pedagogik materiallar.
14. www.mentalhealth.uz – Ruhiy salomatlik va temperamentning inson
15. hayotiga ta'siri bo'yicha ma'lumotlar.
16. www.asab.cc - Temperament va uni o'rganish tiplari